

PÁZMÁNY PÉTER EGY ISMERETLEN LEVELE BETHLEN GÁBORHOZ.

Közli: **Fraknói Vilmos.**

»Bethlen Gábor, Pázmány Péter és Eszterházy Miklós, e z h á r o m n a g y m a g y a r o k« — Kemény János tiszteletli megőket e jelzővel — kik a politikai irányok eltérő útjain nemzetök hő szeretetében találkoztak; azon közös jellemző vonást is tüntetik föl, hogy mindhárman különös előszeretettel foglalkoztak a levélírással; gondolataik tolmácsolását nem szívesen bízták titkáraikra; többnyire sajátkezűleg, és pedig a mikor csak lehetett, magyar nyelven írták leveleiket, a melyek erőteljes hangjok és gyakran a művészi formák által is élvezetes olvasmányt képeznek.

Habár nagy részök a harmadfélszázad lefolyása alatt elveszett, a fönmaradt eredeti iratok nagy száma és terjedelme azt a kérdést támasztja: hogy sokfelé elfoglalt, mozgalmas életökben mint találtak elegendő időt. Pedig a lázas sietséget csak a vonások sejtetik, a fogalmazás gondossága nem árulja el.

A »három nagy magyar« egyikének leveleit sem bírjuk még teljesen összegyűjtve és közrebocsátva. A hazai és külföldi levéltárakból folytonosan hozzák azokat napvilágra a bűvárok. A külföldön sűrűen található autograph-gyűjtőknél is még nem egy értékes darab lappang.

Legújabbán, a müncheni királyi könyvtár nagyérdemű igazgatójának, H a l m titkos tanácsosnak halála után, az ő autograph-gyűjteménye, a lipcei List et Francke antiquarius-czég útján, áruba bocsáttatván, a Nemzeti Múzeum könyvtára magyar történelmi szempontból nagybecsű autographok egész sorozatát szerezte meg. Ezek között van P á z m á n y t ó l is egy sajátkezű

levél, mely az irály mesteri tükélye, a hang nemessége és a nyelv sajátos eredetisége által egyaránt magára vonja a figyelmet; úgy, hogy érdemesnek találtam azt sikerült hasonmásban mutatni be a közönségnek.

Tartalma megértésére a következőket kell előrebocsátanom.

Bethlen Gábor tevékeny, nagyratörő szelleme a II. Ferdinánddal 1625-ben kötött pozsonyi egyesség után sem tudott nyugodni. Miután hasztalan iparkodott a magyar kormányférfiakat a török ellen indítandó nagy hadjárat eszméjének megnyerni, és a porta sem volt hadi vállalatokra hajlandó; készséggel fogadta el az elégtelen lengyel urak fölhívását, hogy Zsigmond királyt űzze el trónjáról és foglalja el helyét. 1628 őszén nagy készüléteket tett és élénk diplomatiái alkudozásokat folytatott a svéd királylyal és az orosz czárral, a szultánnal és a tatár khánnal.

A magyar kormányférfiak nem ismerték Bethlen céljait. Azt hitték, hogy Magyarország ellen vannak irányozva készülétei. E miatt 1629 ápril elsején Selyén, Pázmány falusi lakában összegyűltek és a teendőkről tanácskoztak.

Szükségesnek látták, hogy a király Ujvár és Eperjes várak fölszerelése, gyalog és lovas hadak fogadása iránt intézkedjék. Egyúttal Kéry Jánost — a nádor egyik hadnagyát, a ki később koronaőr és gróf lett, — Erdélybe küldötték, hogy Bethlen készülétei felől biztos tudósításokat hozzon.¹⁾

Kéry Pázmánytól levelet vitt a fejedelemnek. Ez a levél, a mely imént Münchenből igen jó karban került vissza a hazába, ivrétű papíron van kiállítva, Pázmány gyűrűpecsétje díszíti s így hangzik:

»Serenissime Princeps | ac Domine Domine colendissime!

Mivel Kéri János uram Felségedhez megyen, akarám én is ez kis irásmmal látogatnom Felségedet, és egészségének felépülésérül tudakoznom. Nem tudom, az én egységem is ha a Martiust érzi-e vagy a sok pinteket, de elég sok fogyatkozással vagyon. Reménlem, hogy az Úr Isten megelégedik immár az én

¹⁾ L. »Pázmány Péter és kora« című munkámat. II. 331. l.

szarándoksággal és hamar haza szólít, kiért örökké áldott legyen az ő szent neve.

Noha pedig a keresztyénségnek nagy része hadakban ég, de legyen áldott az Úrnak neve, ide mi csendességben vagyunk; és bizonyosan írhatom Felségednek, hogy semmi visszavonásra való ok innen nem adatik, csak erővel ne kételenítessünk.

Tagadhatatlan, hogy a Felséged részéről való indulatoknak nagy híre legyen, kin az egész föld népe igen megindult. De nekem úgy tetszik, hogy a Felséged egészsége és ifjúságból kikölt állapotja, sőt országának és nemzetének condicioja és a császár ő felsége tekéletes jó akaratja állandó csendességet kíván Felségedtől. Elegen vannak, tudom, a kik nemcsak futják Felségedet, hanem ugyan nyilván is dicsekednek azzal, hogy Felséged az ő kedvéért kardhoz fog nyúlni. Mert ugyanis ezek szerzik a Felséged indulatjárul való rumorokat. De megtiltheti Felséged, ha ezekért méltó-é szerelmes szép hazánkat újabb hadakban keverni és talán utolsó veszedelemre hozni. Olvastam, hogy a tigris, mikor vadat akar fogni, ennihány ugrást próbál, ha azokkal el nem éri, nem is űzi a vadat; mert ha ezt ép és egész erővel el nem érte, letészi reménségét. Úgy tetszik, sokan ép és nagy erővel eleget próbáltak az elfolyt tizenkét esztendő alatt. A mit eddig végbe nem vihettek, nem engedi Isten, hogy ezután végbe vigyék. De erről több irással nem fárasztom Felségedet, hanem Istenemet kérem, hogy a Felséged szívét fordítsa békességre, és annak megtartásával sok esztendőig éljen. Magamat pedig, a miben érkezem, a Felséged szolgálatjára offerálok.

Sellyén, 3. Aprilis 1629.

Felségednek örömet szolgál

Archiepiscopus Strigoniensis. ¹⁾

¹⁾ K ü l c z í m : Serenissimo principi ac domino domino Gabrieli Dei gratia sacri Romani imperii ac Transylvaniae principi, partium regni Hungariae domino, nec non Opuliae et Rhatyboriae duci et Siculorum comiti etc. Domino domino colendissimo.

E z a l a t t m á s k é z z e l : Strigoniensi-Sellye. 3. April. 1629.

Kéri János hozta volt.

Rescriptum.

Kéry az algyógyi fürdőben betegen találta a fejedelmet, a ki a következő választ adta a primás levelére:

»Gabriel, Dei Gratia Sacri Romani Imperii et Transylvaniae Princeps, Partium Regni Hungariae Dominus, Siculorum Comes, Oppoliae et Ratiboriae Dux, etc.

Illustrissime et Reuerendissime, Amice noster beneuole.

Kegyelmednek Kéry János Uram által nekünk írt levelét vöttük, melljet igen szeretettel látván, abban való irásának minden részeit megértettük. Elsőben azért, hogy hozzánk való jó indulatjának jeleit ebből is mutatta, és, bennünket böcsületes levelével látogatván, egészségünk felől tudakozni akart, tőle azt az mint hogy nagy neven és kedvesen vöttük, úgy beteges állapotját értvén, azon szívből szánakoztunk. Noha pedig, minden keresztyén embernek ez szarándoksága után igaz hazájában való menetelit méltán kedvesbnek lenni, itéllük; mind azon által, hogy maga nemzete javára kegyelmednek Isten előbbi egészségét megadván, hosszú étellel is látogassa, szívünk szerént kívánjuk.

Magunk egészségét az mi illeti, immár alkalmos ideje, az miolta, ebbéli látogatását az Űr Istennek magunkon érezvén, egészségtelenségünknek súlyos terhét szenvedjük; melyet, legyen örökké áldott szent neve, békességes türéssel ismérünk, tudván, hogy ez világban semmi egy állapotban meg nem maradhat, hanem mindenek ennek forgandó romlása alá vettettek, reméljük azért ő szent Felségének kegyelméből ebbéli nyavalyánknak szünését, és egészségünknek immár helyre való állását.

Az mi nézi az Keresztyénségnek szánakozásra méltó egymás ellen való hadakozási között Kegyelmeteknek csendes állapotját, nem gondolunk senkit valami okossággal megáldatott embert oly itélettel lenni, az ki Istenünknek ebbéli nemzetünkre való kegyelmes gondja viselését meg ne esmérhette és méltó hálaadásra is ezért fel ne indittassék: ugyanis nem tudjuk, mi lehetne mostani üdőben rajtunk ennél nagyobb áldása ő szent Felségének, mint enni sok országoknak felháborodott állapati között ilyen szép csendességgel bennünket látogatni; mely jóvoltát hogy illendőképen eszünkben vehessük, és ennek őrzésére szorgalmatos vigyázással is igyekezünk, szükségesképen igen méltónak látjuk, melyhez képest, miből származtak légyen az

fölöttünk való mostani hírek, melyekről bennünket Kegyelmed levelében tudósít, és szép okosságból származott okokkal dehortál is, meg nem találjuk, kik az ő Felségével való békességünk után, semmit egyebet, mint az egy tökéletes akaratból származott indulatot, a mi részünkről előttünk sem viseltünk; melyet minden cselekedetünkkel úgy mutattunk, hogy azt akárki is nyilván eszében vehette, és valósággal megtapasztalhatta.

Elhittük, hogy lehetnek némely emberek talám oly itélettel is felöllünk, az mely magunknak gondulatunkban sem volt; és ahhoz képest kinek kinek elméinek okoskodása szabados is: de, az ki az dolgoknak körülálló módjait okosságában veszi, feltalálhatja, hogy nekünk, az kinél nemzetünknek java és megmaradása mindenek felett legkedvesb, semmi inkább előttünk eddig is nem forgott, minthogy annak mi üdönkben való romlását nagy kárunkkal és fogyatkozásunkkal is el ne távoztathassuk. Nem vagyunk oly itélettel, hogy meg ne gondoljuk, miben álljon az hadakozás; anni próbáját is vöttük, hogy egyebet, jó emlékezetünknek Nemzetünk között való megmaradásánál, kevévanni nem akarunk; annál inkább, kárával és fogyatkozásával előmenetelt magunknak keresni, nem kevanunk, tudván főképen, ő Felségével való békességünk miben álljon és annak szentül való megtartására kötelesek miképen legyünk.

Kegyelmed azért ebbéli jóindulatunkban tökéletesen megnyughatik és bizonyosan el is hiheti, hogy egyebet mi bennünk, az egy igaz békességnek megtartására való jó igyekezetnél, sem ő Felsége, sem egyebek, meg nem tapasztalnak; nem is adatik az ellen innét semmi ok, az mely ebbéli indulatunkat akármi részéből kecsesse, sőt, minden alkalmatossággal azon is leszünk, hogy az ő Felsége hozzánk való Császári kegyes indulatjának, melyben semmi üdőben nem kételkedtünk, illendőképen megfelelhessünk.

Az mely hasonlatossággal Kegyelmed nekünk való irásában él, némely fene vadnak szokását hozván elő, azt, úgy lenni, mi is hallottuk; melyhez képest, egyszeri megfogyatkozott reménység után, kinek, mi reménysége lehessen, nem tudjuk, és azon felettébb nem is szorgalmatoskodunk, magunkra, nem más emberek dolgára, lévén nagyobb gondunk: hanem, Istenünket azon szüntelen kérjük, hogy, ez mostani keresztyén országok-

nak felháborodott állapotjokat kívánt szép csendességre hozván, ez sok vérontások és szegény községnek nehéz pusztulási után adjon állandó egyességet minden Fejedelmeknek elméikből. Bővebb irásunkkal Kegyelmedet mostan terhelni nem akarván, kérjük azon, hogy minket minden üdőben igaz jóakaró Attyafiának ismerjen, és Istentől jó egészséget és hosszú életét kívánunk. Datum in Thermis Algyogyensibus die 2 Maii anno Domini 1629.

Illustrissimae et Reuerendissimae Dominationis Vetræ

beneuolus Amicus et Frater

Gabriel m. p.◀

E levél teljesen megnyugtatta Pázmányt. Egyébkint a súlyosbodó kor Bethlen vállalkozó szellemének szárnyát szegte. Kevés hónap választotta el a sírtól. 1629 november 15-én ragadta el a halál.